

Marjaana Ellfolk

Dopingurheilijoiden metsästäjä

■ Moni kiellettyjen aineiden käytöstä kärehtänyt urheilija saa syyttää paitsi itseään myös Marjaana Ellfolkia.

"Never volunteer, never refuse on ollut minun elämän-ohjeeni", Marjaana Ellfolk sanoo. "Olen aina mennyt uuteen työtehtävään ja työpaikkaan, kun on pyydetty."

Sisko Loikkanen

"Näyte sisältää HES-valmistetta."

Oli helmikuu 2001 ja Lahdessa käynnissä hiihdon maailmanmestaruuskisat.

Yhtyneet Laboratoriot Oy:n ylikemisti **Marjaana Ellfolk** oli työtovereineen ennakoanut tulevan hyvissä ajoin ja tilannut laboratorioon Saksassa kehitetyn uutuustestin, joka paljastaisi virtsanäytteestä mahdollisen hydroksietyylitärkkelyksen (HES).

Kauppanimellä Hemohes tunnettua valmistetta käytetään dopingaineena, jonka avulla veren hemoglobiinipitoisuus saadaan laskemaan sallittuihin rajoihin. Liian korkeita veriarvoja aiheuttavat urheilijoille yleensä veritankkaus tai epo-hormoni.

Yhtyneet Laboratoriot tiedotti avoimesti uudesta testistä ja siitä, että Lahden kisanäytteistä tutkittaisiin myös HES.

Kaikki kilpailijat eivät kuitenkaan ottaneet viestiä todesta – tai eivät kenties uskoneet Hemohesin havaitsemista mahdolliseksi.

Laboratoriossa ei tiedetty näytteiden antaneiden urheilijoiden henkällisyyttä, mutta tulosten varmistuttua nimet kirkuivat kohta lööpeissä.

Testit osoittivat lahjomattomasti, että kuusi suomalaista huippuhihtäjää oli turvautunut kotikisoissa kiellettyyn aineeseen.

Pahimpaan kiirastuleen joutuivat dopinghiihtäjät itse ja heidän myötänsä Suomen hiihtojoukko, mutta melkoisen myllytyksen kävi läpi myös laboratorio.

"Ylikemistinä olin toimittajien pommituksen kohde. Yksikin norjalainen jankutti, että heidän asiantuntijoidensa mukaan Hemohesia ei pystytä mittaamaan näytteistä. Vastasin, että ilmeisesti kyseessä eivät ole kovin

Marjaana Ellfolk

- Syntynyt Helsingissä vuonna 1945.
- FK 1972, FL 1976 ja FT 1979 (biokemia) Helsingin yliopisto.
- Työskennellyt mm. Sairaskoti Radiumissa, Hakaniemen Lääkäri- asemalla ja Hyksin Meilahden sairaalan laboratoriossa.
- Yhtyneet Laboratoriot Oy:ssä ylikemistinä, laboratorionjohtajana, toimitusjohtajana ja hallituksen puheenjohtajana 1988–2009.
- *Kliinlab*-lehden päätoimittaja 2003–2005. Tekijänä laboratorio- käsikirjoissa ja *Yhtyneet Laboratoriot 50 vuotta* -teoksessa.
- Puoliso biokemian apulaisprofessori Nils-Erik Ellfolk (1919–1990). Kaksi tytärtä.
- Harrastukset: musiikki, kielet, kirjallisuus, jooga, matkailu.

hyvät asiantuntijat”, Ellfolk muistelee.

Kansalaiset taas purkivat pettymystään.

”Oulunkylästä soitti joku mies ja sanoi, ettei sellaista testiä saa käyttää, jossa suomalaiset jäävät kiinni. Kielletty on kuitenkin kiellettyä.”

Marjaana Ellfolk teki Yhtyneissä Laboratorioissa (nykyisin Yhtyneet Medix Laboratoriot) parinkymmenen vuoden uran ennen eläköitymistään vuonna 2009.

Yhtiö oli usein julkisuudessa akkreditoituna dopingtestaus- ja huumelaboratoriona, mutta pääasiassa siellä tehtiin kliinisiä kemian analyysejä ja mikrobiologisia tutkimuksia. Yrityksen vahva alue oli myös lääkeaineanalytiikka. Lisäksi sen valikoimaan kuuluivat sikiöseulontatutkimukset ja kromosomianalytiikka.

Ylikemististä Ellfolk eteni laboratorionjohtajaksi, sitten yrityksen toimitusjohtajaksi ja lopulta hallituksen puheenjohtajaksi.

”Työtehtävänä olivat kyllä suurin piirtein samat, oli nimike mikä tahansa. Vastasin analytiikasta ja tuloksista.”

Etenkin suurten kansainvälisten urheilukilpailujen aikana työ oli rankkaa, ja päivät venyivät yöhön asti.

”Massaspektrometrien suorituskkyky ja datankäsittely olivat 1980–1990-luvuilla rajalliset. Nykyisin homma hoituu tehokkaammin,

mutta jääkiekkokisat ovat yhä koetelemus”, Ellfolk kertoo.

”Näytteiden pitää olla analysoituina ennen kuin joukkue menee seuraavan kerran jälle, ettei kiinni jäänyt pelaaja enää pääse mukaan. Jos hän pelaisi, ottelu mitätöitäisiin.”

Sattumakemisti ja sentraalisetra

Ellfolkin hakeutuminen kemian alalle oli alun perin ”sattuman satoa”.

”Luin kotona kirjaa nimeltä *Elämän kemia* ja sain aika romanttisen käsityksen kemistin työstä”, hän nauhahtaa.

Ensimmäisen lukuvuotensa 1965–1966 Ellfolk opiskeli Helsingin yliopiston ”vanhalla kemiolla” eli nytemmin Arpeenumiksi kutsutussa rakennuksessa, mutta vaihtoi seuraavana vuonna biokemiaan ja uuteen taloon lähellä Kaisaniemeä.

Opintojen ohessa ahkera nainen työskenteli Sairaskoti Radiumin ”sentraalisetraana”.

”Sieltä minut napattiin kurssille, joka antoi sytologiassistentin eli irtosolunäytteiden tarkastajan pätevyysden. Suoritin alan tutkinnon ensin Suomessa ja myöhemmin vielä kansainvälisen tutkinnon Lontoossa.”

Gradunsa Ellfolk teki bakteerien c-sytokromeista. Käytännön tutkimustyö keskittyi *Pseudomonas aeruginosa* -bakteerin hengitysketjun sytokromi-c-peroksidaasientsyymiin, josta syntyivät myös lisensiaatintyö vuonna 1976 ja väitöskirja vuonna 1979.

Opinnäytetöiden ohjaajasta, apulaisprofessori **Nils-Erik Ellfolkista** tuli pitkän yhteistyön aikana opiskelijalle myös aviomies ja sittemmin kahden yhteisen tyttären isä.

Tehtyään itsekin lyhyen sijaisuuden apulaisprofessorina Marjaana Ellfolk siirtyi apulaiskemistiksi Meilahden sairaalan laboratorioon. Siellä hän hankki itselleen sairaalakemistin pätevyysden, josta oli myöhemmin hyötyä myös Yhtyneissä Laboratoriossa.

Tätä nykyä eläkeläisen päivänkulkua määrittelee pitkälti sängyllä lököttelevä labradorinnoutaja. Ulkoilu koiran kanssa rytmittää ajan mukavasti ja ratkaisee joskus muut-

kin menemiset.

”Käyn Uudenmaan klinisten kemistien tapaamisissa, mutta silloinkin täytyy harkita aikataulut lenkkeilytyksen mukaan”, Ellfolk nauraa.

Kulttuuriharrastuksista tärkeimpiin kuuluvat Helsingin kaupunginorkesterin konsertit, joihin kausikortti takaa aina vakiopaikan. Tuoreempi intohimo on kieltenopiskelu.

Ranskasta Ellfolk innostui niin, että suoritti aikuislukiossa pitkän ranskan kurssit ja osallistui vuonna 2011 ylioppilaskirjoituksiinkin.

”Olin kyllä kauhuissani, kun opettajani tuli sanomaan, että muut kurssilaiset kirjoittavat kielen lyhyenä. Uskalsin kuitenkin osallistua pitkän kielen kokeeseen ja sain vieläpä eximian”, kemisti hymyilee tyytyväisenä.

Nykyisin harrastus jatkuu kirjallisuuden parissa, jota Ellfolk lukee paljon muutenkin.

”Sain lahjaksi Nobel-kirjailija **Patrick Modianon** ranskankielisen kirjasarjan, joka sisältää 11 teosta. Olen selvittänyt niistä jo neljä tai viisi.”

Italian opinnotkin Ellfolk aloitti, mutta ne jäivät kesken, kun edellinen koira pani hanttiin.

”Se lysähti aina niin surkean näköisenä eteisen ovelle, kun olin lähdössä tunneille. Siihen tyssäsi se opiskelu.”

Sen verran kieltä oli ehtinyt tarttua päähän, että Ellfolk pääsi puhumaan sitä viimekesäisellä oopperamatkalla Veronaan.

”Siellä esitettiin Don Giovanni ja Nabucco, joka oli todella komea vanhalla arenalla. Kärsimys oli vain valtava kuumuus, lämpötila kun kohosi 39 asteeseen.”

Syksyllä olikin pakko hakeutua viileämmille vesille. Ellfolk ystävineen seilasi kuuluisan Hurtigruten-reitin pitkin Norjan rannikkoa.

”Matkasimme pohjoisesta etelään kuuden päivän ajan. Vihdoin näin Jäämeren ja Lofootit, jotka olivat haaveenani. Jos voitan lotossa, menen toisenkin kerran ja purjehdin silloin alhaalta ylös”, hän suunnittelee.

Pian on edessä matka Kiinaan, sillä sielläkin on kiintoisaa koettavaa.

”Haluan nähdä terrakotta-armeijan omin silmin.” □

Kirjoittaja on kemian diplomi-insinööri ja Ylen tiedetoimittaja. sisko.loikkanen@yle.fi